

Elżbieta Kucharska-Dreiß, Wiesław Przyczyna

Instytut Filologii Niemieckiej, Julius-Maximilians-Universität Würzburg
Instytut Liturgiczny, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Reakcje katolików w Niemczech i w Polsce na udział papieża Franciszka w rozpoczęciu obchodów 500-lecia reformacji w Szwecji

W krajach, w których protestanckie wspólnoty wyznaniowe są liczebnie znaczne, jubileusz reformacji w 2017 roku był wydarzeniem szeroko relacjonowanym i komentowanym: zarówno przez media o charakterze wyznaniowym, jak i przez media świeckie, także te o zasięgu ogólnokrajowym. Inaczej było w krajach, w których znakomita większość mieszkańców deklaruje przynależność do innych tradycji wyznaniowych. Tam jubileusz starano się wprawdzie zauważyć, ale jego obchody miały rangę uroczystości istotnych dla (prawie wyłącznie) mniejszości protestanckich (głównie dla ewangelików tradycji luteranckiej). Stąd media ogólnokrajowe, zwłaszcza świeckie, nie poświęcały tym obchodom zbyt wiele miejsca. Do pierwszej grupy krajów bez wątplenia należą Niemcy, powszechnie uznawane za kolebkę reformacji. Do drugiej grupy należy m.in. Polska, w której dziejach reformacja odegrała wprawdzie istotną rolę kulturotwórczą, ale tradycyjnie dominowało i dominuje tu nadal wyznanie rzymskokatolickie.

Wydarzeniem, dzięki któremu 500-lecie reformacji przynajmniej na krótko znalazło się w centrum uwagi polskich mediów katolickich, był niewątpliwie udział papieża Franciszka w inauguracji roku jubileuszowego 31 października 2016 roku w katedrze w Lund (Szwecja). Mając świadomość zasygnalizowanych na wstępie różnic między Niemcami i Polską, spróbujemy w niniejszym artykule porównać reakcje, jakie ta decyzja i ten krok papieża Franciszka wywołały wśród katolików w Niemczech i w Polsce. Posługując się słowami *katolicy* i *katolicki*, mamy na myśli osoby duchowne i wiernych świeckich Kościoła rzymskokatolickiego oraz ich poglądy, inicjatywy etc. reprezentowane lub podejmowane w duchu wyznawanej wiary (która jednakowoż bywa rozumiana różnie). Z powodu ograniczeń objętościowych artykułu nie możemy

uwzględnić wszystkich wypowiedzi, których przedmiotem była wizyta papieża w Szwecji, dlatego w naszych analizach skupimy się na tekstach opublikowanych na trzech niemieckich i trzech polskich portalach internetowych. Portale te spełniają następujące kryteria: deklarują swój katolicki charakter, należą do najczęściej odwiedzanych, w wyszukiwarkach pojawiają się na czołowych miejscach¹, są administrowane, na bieżąco aktualizowane i obecne w mediach społecznościowych.

Uwzględnione portale niemieckie to:

a) www.katholisch.de – multimedialny portal Kościoła katolickiego w Niemczech, online od 2004 roku [Klenk 2013: 303], który relacjonuje aktualne wydarzenia z życia Kościoła i społeczeństwa; ponadto udostępnia on transmisje mszy świętych i nabożeństw, wyjaśnia podstawy wiary katolickiej oraz informuje o możliwościach otrzymania pomocy duszpasterkiej (w sieci i poza nią); w celu lepszego pełnienia założonej misji jego redakcja współpracuje z 27 diecezjami niemieckimi i z innymi instytucjami kościelnymi [por. *Über uns* 2018a];

b) www.domradio.de – multimedialna platforma katolicka (jednocześnie rozgłośnia radiowa), funkcjonująca od 2000 roku [Schmid 2000] pod patronatem archidiecezji kolońskiej; użytkownik platformy ma dostęp do aktualnych wiadomości, wywiadów i reportaży skupiających się wokół tematów religijnych, etycznych i społecznych, a ponadto do Web-Radio (aktualnego programu radiowego transmitowanego przez rozgłośnię domradio.de) i do Web-TV (transmisji mszy świętych i nabożeństw z katedry w Kolonii) [por. *Über uns* 2018b];

c) www.kath.de – niezależny katolicki serwis informacyjny, dostępny od 1996 roku; powstał w wyniku prywatnej inicjatywy licznych katolików (a więc nie Kościoła jako instytucji), by przekazywać informacje o wydarzeniach istotnych dla Kościoła w Niemczech i na świecie; organizacje kościelne, diecezje, chrześcijańskie wydawnictwa i inne mogą zamieszczać tu własne doniesienia [por. *Impressum* 2018].

Uwzględnione portale polskie to:

a) www.deon.pl – portal społecznościowo-informacyjny założony w 2009 roku przez jezuitów i wydawnictwo WAM; jego nazwa pochodzi od dwóch słów: *Deus* ('Bóg') i *online* ('w sieci'); jego misją jest informowanie o znaczących wydarzeniach społecznych i interpretowanie ich z punktu widzenia nauczania Kościoła, a także komentowanie wydarzeń kościelnych i przybliżanie ich użytkownikom o bardziej liberalnym myśleniu;

¹ W procesie kształtowania opinii publicznej aspekt ten odgrywa dziś bardzo istotną rolę, stąd należy on według nas do warunków *sine qua non* w doborze analizowanego materiału.

b) www.opoka.org.pl – oficjalny portal Kościoła katolickiego w Polsce; działa od 1999 roku; od początku prowadzi go Fundacja Opoka na zlecenie Konferencji Episkopatu Polski; jego zadaniem jest przekazywanie i komentowanie informacji związanych z życiem Kościoła katolickiego w Polsce i na świecie;

c) www.fronda.pl – największy w Polsce portal konserwatywnokatolicki, założony w 2008 roku; koncentruje się na tematyce politycznej i religijnej; na jego stronach pojawiają się teksty krytyczne wobec przekonań uważanych przez redakcję za liberalne i postkomunistyczne; jego charakterystyczną cechą jest niezależność w informowaniu i dyskusowaniu o sprawach społecznych i religijnych.

Zasadniczym tematem artykułów poddanych analizie była wizyta papieża Franciszka w Szwecji (i/lub wątki pokrewne, ściśle z nią związane). Analiza nie obejmowała tekstów zaczerpniętych z linków zewnętrznych, do których czasami odsyłały wymienione portale, lecz wyłącznie takie, które na portalach zostały opublikowane w całości. Artykuły są datowane na ostatnią dekadę stycznia (co zbiega się z ogłoszeniem decyzji papieża Franciszka o podróży do Szwecji) oraz na przełom października i listopada 2016 roku (kiedy to publikowane są komentarze dotyczące już samego udziału papieża w inauguracji obchodów jubileuszu); tylko niektóre ukazały się w innym terminie.

Wymowną różnicę między portalami niemieckimi i polskimi dostrzegamy już na etapie gromadzenia tekstów. Jest to różnica natury ilościowej, która jest najprostszym i najbardziej podstawowym miernikiem zainteresowania, z jakim w obu Kościołach lokalnych spotkała się wizyta papieża Franciszka w Lund: podczas gdy z portali polskich udaje się pozyskać zaledwie po jednym artykule na ten temat, portale niemieckie dostarczają nam po trzy (www.katholisch.de i www.kath.de) lub cztery (www.domradio.de) teksty². Po przeliczeniu na strony znormalizowane (1800 znaków ze spacjami) dysponujemy w przybliżeniu 8 stronami tekstu polskiego i 28 stronami tekstu niemieckiego. Zauważona dysproporcja objętościowa, wynikająca wprost z odmiennej rangi, jaką omawianemu wydarzeniu przypisano w Polsce i w Niemczech, w niczym jednak nie stanowi przeszkody do przeprowadzenia analizy jakościowej. Treść prezentowanych opinii (w takiej liczbie, w jakiej dostarczają ich portale spełniające określone na wstępie kryteria) możemy bowiem porównywać niezależnie od tego, jak często były one wygłaszane i jak szczegółowo przedstawiane.

Podobnie przeszkody metodologicznej nie stanowi fakt, iż każdy portal polski ma odmienny, wyrazisty profil (od liberalnego po konserwatywny),

2 Stan z początku września 2017 roku.

podczas gdy profile portali niemieckich w zasadzie od siebie nie odbiegają i wszystkie plasują się w przedziale liberalnym. Takie, a nie inne sprofilowanie portali katolickich – tych najczęściej odwiedzanych i najłatwiej znajdujących w sieci – jest cennym tłem, ukazującym dominujące lub konkurujące ze sobą nurty katolicyzmu w obu krajach.

Reakcje zwerbalizowane w przeanalizowanych artykułach dają się przyporządkować trzem grupom tematycznym, które kolejno przedstawimy. Korzystać będziemy przy tym z różnych metod (od metody semantycznej kompensacji treści po metody statystyczne), które w najbardziej czytelny sposób pozwolą nam wyeksponować badane aspekty. W naszych rozważaniach pominiemy jednakowoż takie szczegółowe parametry, jak informacje biograficzne o autorach poszczególnych artykułów (ich wykształcenie, profil dziennikarski, doświadczenie zawodowe etc.), ponieważ parametrem nadrzędnym jest dla nas każdorazowo profil badanego portalu. Jeśli zatem konkretny artykuł został zamieszczony na danym portalu, oznacza to, że uzyskał on akceptację administratora portalu, a tym samym profil artykułu wpisuje się w profil portalu.

1. Dlaczego papież pojechał do Szwecji

Informację o tym, że papież Franciszek zamierza wziąć udział w uroczystościach w Lund, portale niemieckie przyjęły bardzo pozytywnie. W badanych tekstach pochodzących z portalu www.katholisch.de uwagę zwracają czasowniki podkreślające fakt, że obecność w Lund i współprzewodniczenie ekumenicznemu nabożeństwu są wolą papieża (por. *will* ‘chce’, *möchte* ‘chciałby, pragnie’) [por. Odendahl 2016; *Franziskus reist...* 2016]. Akcentowany jest ponadto fakt, że papież nie skorzysta z niczyjego pośrednictwa i osobiście będzie uczestniczył w uroczystościach (por. przysłówki *selbst* ‘sam, osobiście’). Komentując inaugurację obchodów, kardynał Reinhard Marx, przewodniczący Konferencji Episkopatu Niemiec, powie nawet: „Cieszymy się i jesteśmy wdzięczni, że papież Franciszek osobiście uczestniczył w tym ekumenicznym spotkaniu i w ten sposób zasygnalizował, jak ważne dla Kościoła katolickiego są wysiłki podejmowane dla rozwoju ekumenizmu”³ [*Marx würdigt...* 2016].

Zaangażowanie papieża w intensyfikację dialogu między wyznaniem i religiami jest generalnie określane jako pionierskie, stąd też obecność papieża w Szwecji postrzegana jest jako konsekwentny (i nie ostatni) krok w tym kierunku: po spotkaniu z ekumenicznym patriarchą Konstantynopola Bartłomiejem I w roku 2014, z waldensami w roku 2015, z patriarchą moskiewskim

3 Wszystkie tłumaczenia na język polski E.K.D.

w roku 2016, a przed spotkaniem z anglikanami w roku 2017 [por. Radej 2016 i Westendorff 2017 na www.kath.de].

Delikatne rozczarowanie faktem, że papież będzie uczestniczył w uroczystościach w Lund, wydaje się emanować jedynie z artykułu *Franziskus setzt Schwerpunkt zur Reformation in Lund. Schweden statt Deutschland?* [por. Lassiwe 2016], zamieszczonego na portalu www.domradio.de. Zaskoczenie, o którym jest w nim mowa, dotyczy jednak nie tego, że zwierzchnik Kościoła katolickiego będzie wspólnie z protestantami obchodził pamiątkę reformacji (takie głosy spotyka się na portalach polskich, o czym w dalszej części artykułu), ale tego, dokąd papież zdecydował się pojechać, mianowicie do Lund, a nie np. do Wittenbergi. Ten sam autor przytacza jednak argumenty, które przemawiają za takim właśnie, a nie innym wyborem dokonany przez papieża (Szwecja zamiast Niemiec, por. podtytuł artykułu). Po pierwsze, kolebką reformacji jest wprawdzie Wittenberga, ale ruch ten szybko znalazł zwolenników poza granicami Niemiec i stał się „obywatelem świata”, jak sformułowała to Kaisamari Hintikka, zastępczyni sekretarza generalnego Światowej Federacji Luterńskiej, odpowiedzialna za kontakty ekumeniczne. Po drugie, Światowa Federacja Luterńska, założona w Lund w 1947 roku, obchodzi w 2017 roku 70-lecie swojego istnienia i jest to dodatkowa okazja, by zauważyć i docenić jej zasługi.

W dalszej części artykułu przytaczane są wypowiedzi dostojników zarówno katolickich, jak i protestanckich, którzy z uznaniem odnoszą się do decyzji papieża. Do tych ostatnich należą: ówczesny przewodniczący Światowej Federacji Luterńskiej – biskup Munib Younan, niemiecki wiceprzewodniczący Federacji – Frank Otfried July, pełnomocnik Zjednoczonego Ewangelicko-Luterńskiego Kościoła Niemiec zajmujący się kontaktami z Kościołem katolickim – Karl-Hinrich Manzke, sekretarz generalny Światowej Federacji Luterńskiej – Martin Junge, szwedzka arcybiskup Antje Jackelén, aktualnie wiceprzewodnicząca Światowej Federacji Luterńskiej na kraje nordyckie. Obecność na katolickich portalach opinii i argumentów formułowanych przez hierarchów protestanckich postrzegamy jako wyraz otwarcia tychże mediów na dialog między obdwoma wyznaniami.

Reakcje polskich katolików na informację o udziale papieża Franciszka w obchodach 500-lecia reformacji były różne – od pozytywnych do bardzo krytycznych. Najspokojniej na tę wiadomość zareagował portal www.deon.pl artykułem *Jak rozumieć udział papieża w rocznicy reformacji*⁴ Gerarda O’Con-

4 Pierwotnie artykuł ukazał się w języku angielskim w jezuickim piśmie „America Magazine”. Opublikowanie go w wersji polskiej oznacza, że administracja portalu podziela poglądy autora artykułu.

nella, według którego decyzja papieża nie jest czymś niezwykłym – wpisuje się w sposób sprawowania przez niego urzędu [por. O’Connell 2016]. Franciszek jest bowiem zwolennikiem konkretnych działań, a nie zawiłych teologicznych dywagacji. Od początku pontyfikatu angażuje się w przedsięwzięcia, które prowadzą do zjednoczenia chrześcijan. Jednym z nich jest właśnie udział w inauguracji obchodów jubileuszu reformacji w Szwecji.

Z rezerwą do pomysłu wyjazdu papieża do Szwecji odniósł się portal www.opoka.org.pl w artykule *500 lat Reformacji – czy jest co świętować?* [por. Królak 2016]. Jego autor, Tomasz Królak, z jednej strony zauważa ekumeniczny cel podróży, a z drugiej zastanawia się, czy dzisiaj nie jest na nią za wcześnie. Między Kościołami istnieją bowiem istotne różnice. Dotyczą one m.in. aborcji, homoseksualizmu i wyświęcania kobiet. Kościół katolicki opowiada się za ochroną życia od początku aż do naturalnej śmierci oraz sprzeciwia się związkom homoseksualnym i wyświęcaniu kobiet. Kościoły protestanckie w niektórych krajach reprezentują natomiast liberalny stosunek wobec aborcji, popierają związki homoseksualne i dopuszczają do święceń kobiety niezależnie od ich orientacji seksualnej. Przykładowo urząd biskupa sztokholmskiej diecezji Kościoła Szwecji sprawuje Ewa Brunne, zdeklarowana lesbijka. Wobec powyższego zasadne zdaje się pytanie, czy w takiej sytuacji pełna jedność katolików i luteranów jest w ogóle do pomyślenia. Jeżeli nie, to po co to wspólne świętowanie?

Decyzja papieża o spotkaniu z luteranami w Szwecji była dużym zaskoczeniem dla portalu www.fronda.pl. Tomasz Terlikowski w artykule *Kolejna zaskakująca decyzja papieża. Świętowanie reformacji w Szwecji* przyznaje, że nie ma nic przeciwko spotkaniu z luteranami, ale świętowanie przez papieża rocznicy reformacji jest dla niego dużym zaskoczeniem, ponieważ reformacja co innego znaczy dla luteranów, a co innego dla katolików. Dla luteranów jest ona początkiem głoszenia czystej Ewangelii po wiekach „błędów, zaciemnień, budowania twierdz, które z wiarą nie miały nic wspólnego”. Dla katolików natomiast reformacja oznacza rozłam, który spowodował, że „całe wspólnoty, a nawet narody odpadły od jedności z Rzymem i z Kościołem katolickim, w którym – by posłużyć się terminologią Soboru Watykańskiego II – w pełni trwa Kościół Chrystusowy” [Terlikowski 2016]. Trudno zatem wspólnie świętować to, co dla jednych jest dobrem, a dla innych złem.

2. Co papież świętował w Szwecji

Refleksje wszystkich autorów niemieckojęzycznych (i przywoływanych przez nich autorytetów) dotyczące istoty obchodów jubileuszu reformacji – a zwłaszcza sensu tychże obchodów z udziałem papieża – skupiają się wokół tego,

co katolikom i luteranom jest wspólne. W analizowanych artykułach słowo *gemeinsam* ('razem, wspólny, wspólnie') występuje blisko 80 razy i – co świadczy wręcz o powszechności jego użycia – w rozmaitych kontekstach:

a) w odniesieniu do aktualnie komentowanych wydarzeń z Lund, np. *gemeinsame Gedenkfeier* 'wspólnie obchodzona pamiątka', *gemeinsam mit Spitzenvertretern des Lutherischen Weltbundes* 'wspólnie z czołowymi przedstawicielami Światowej Federacji Luterskiej', *gemeinsame Erklärung von Lund* 'wspólne oświadczenie z Lund', *die gemeinsamen Begegnungen und Veranstaltungen* 'wspólne spotkania i uroczystości';

b) w odniesieniu do zasadniczych kwestii teologicznych, w tym liturgicznych, np. *das gemeinsame Erbe* 'wspólne dziedzictwo', *gemeinsame Verpflichtung* 'wspólne zobowiązanie', *gemeinsamer Dienst* 'wspólna służba', *erstmalig gemeinsam entwickelte ökumenische Liturgie* 'po raz pierwszy wspólnie opracowana liturgia ekumeniczna', *das gemeinsame Abendmahl* 'wspólne przystępowanie do Stołu Pańskiego', *ein gemeinsamer Zugang zur Theologie Luthers* 'wspólne spojrzenie na teologię Lutra';

c) w odniesieniu do postulatów formułowanych na przyszłość, np. *gemeinsame Arbeit für eine Versöhnung zwischen Lutheranern und Katholiken* 'wspólne wysiłki na rzecz pojednania między luteranami i katolikami', *die globalen Herausforderungen gemeinsam angehen* 'wspólnie stawiać czoła globalnym wyzwaniom', *gemeinsam Zeugnis für unseren Glauben geben und unseren Weg gemeinsam weiter gehen* 'wspólnie dawać świadectwo naszej wiary i wspólnie przemierzać drogę, która jest przed nami', *gemeinsam „gläubwürdige Zeugen der Einheit und Baumeister von Frieden und Versöhnung sein“* 'wspólnie być «wiarygodnymi świadkami jedności i budowniczymi pokoju i pojednania»'.

Kardynał Marx, którego wypowiedź przytacza www.katholisch.de, w następujący sposób podsumowuje ekumeniczny cel jubileuszu: 500 lat reformacji to okazja do tego, aby „wspólnie spojrzeć na zachowania, które w przeszłości obarczyły nas winą, przyznać się do błędów i dążyć do obustronnego pojednania” [Marx würdigt... 2016]. Na www.kath.de przeczytamy, że w roku jubileuszowym „powinniśmy nie tylko czynić refleksje na temat rozłamu w obrębie Kościoła katolickiego, ale również kierować naszą uwagę na to, co nas łączy – jako braci w wierze” [Barton 2016]. Papież Franciszek, cytowany przez www.domradio.de, idzie jeszcze dalej, gdy mówi: „Z wdzięcznością uznajemy, że reformacja pomogła umieścić Pismo Święte bliżej centrum życia Kościoła” [Papst Franziskus würdigt... 2016].

Reakcje polskich katolików na udział papieża w obchodach rocznicy reformacji były zróżnicowane. Pozytywnie ten udział ocenił portal www.deon.pl:

w Szwecji świętowano jedność chrześcijan, która była pragnieniem Jezusa. Udział Franciszka w tym świętowaniu to miłowy krok w stronę tej upragnionej jedności. Portal zauważa, że podobnych (symbolicznych) kroków, prowadzących do jedności, było w wykonaniu Franciszka o wiele więcej. Należą do nich m.in.: wspólny obiad z biskupem Justinem Welbym, zwierzchnikiem Kościoła anglikańskiego, odwiedziny wspólnoty zielonoświątkowców w Neapolu, spotkanie z waldensami (pierwsze od ponad 800 lat) oraz rozmowy z patriarchą moskiewskim Cyrylem na Kubie. Papież uważa, że

[j]edność to podróż, którą musimy podjąć razem. Zawiera ona takie elementy jak „duchowy ekumenizm”, to znaczy wspólna modlitwa, praca, działalność charytatywna, wspólne nauczanie. Jest również „ekumenizm krwi” w momencie, gdy mordowani są chrześcijanie bez względu na denominację, wołając: „Jesteśmy jedno!”. My już znaleźliśmy zjednoczenie w przelanej krwi. To świadectwo bardzo nam pomaga. Musimy zatem odważnie i razem podjąć tę podróż. [Cyt. za: O’Connell 2016]

Uzasadniając zaś swoje ekumeniczne działania, papież stwierdza:

Na co czekamy? Na teologów, by wszystko uzgodnili? Jeśli tak, to ten dzień spotkania nigdy nie nadejdzie. Zapewniam was. Jestem sceptykiem. Praca teologów jest ważna. Pamiętać jednak trzeba to, co Athenagoras powiedział do Pawła VI: „Umieścimy wszystkich teologów na jednej wyspie, by tam dyskutowali swoje sprawy, a my zaczniemy działać”. [Cyt. za: O’Connell 2016]

Podobnie udział papieża w uroczystościach jubileuszowych w Szwecji wartościuje portal www.opoka.org.pl: papież świętował w Szwecji to, co wspólne, co dało się dotąd osiągnąć w drodze do pełnej jedności, a nie rocznicę rozłamu czy różnice dzielące katolików i luteranów. Portal przywołuje katolicko-luterański dokument *Razem w nadziei*, podpisany przez kardynała Kurta Kocho, przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan, oraz ks. Martina Junge, sekretarza generalnego Światowej Federacji Luterańskiej. Autorzy dokumentu podkreślają, że świętowanie jubileuszu reformacji ma służyć wspólnemu dziękczynieniu, wspólnej pokucie i „świadczeniu razem na rzecz najbardziej potrzebujących w dzisiejszym świecie” [Królak 2016]. Podstawę do tak rozumianego świętowania dają również Sobór Watykański II i Jan Paweł II. Zgodnie z nauczaniem soboru Kościół katolicki powinien z jednej strony budować klimat jedności, a z drugiej troszczyć się o własną tożsamość. Jan Paweł II w encyklice *Un unum sint* pyta natomiast:

Czy można głosić Ewangelię pojednania, nie dążąc zarazem czynnie do pojednania chrześcijan? [...] Czyż niewierzący, stykając się z misjonarzami, którzy nie zgadzają się nawzajem, choć wszyscy powołują się na Chrystusa, będą umieli przyjąć prawdziwe orędzie? Czy nie pomyślą, że Ewangelia, choć jest przedstawiana jako podstawowe prawo miłości, stanowi raczej przyczynę podziału? (nr 98). [Cyt. za: Królak 2016]

Z powyższych słów wynika, że od tak rozumianego dialogu z Kościołami chrześcijańskimi, w tym z luteranami, nie ma praktycznie odwrotu.

Zupełnie inaczej na udział papieża w obchodach rocznicy reformacji patrzy Tomasz Terlikowski na portalu www.frona.pl. Uważa on, że dla katolików nie ma powodów do świętowania. Jego zdaniem reformacja była dla nich czymś złym – spowodowała zerwanie jedności z Rzymem, pozbawiła wielu ludzi dostępu do pełni prawdy znajdującej się w Kościele Chrystusowym, który uobecnia się najbardziej w Kościele katolickim, spowodowała utratę wielu tysięcy wiernych. Ponieważ reformacja jest dla katolików czymś innym niż dla luteran, „nie da się wspólnie świętować tego wydarzenia. No chyba, że jedna ze stron (w tym przypadku katolicka) przyjmie perspektywę drugiej (w tym wypadku protestanckiej). Tyle tylko, że to nie ma nic wspólnego z ekumenizmem, a tym bardziej z katolickim do niego podejściem” [Terlikowski 2016]. Logiczną konsekwencją tego stanowiska jest fakt, że w tekście brakuje pozytywnych sformułowań ukazujących jubileusz jako uroczystość, którą obydwa wyznania mogłyby obchodzić wspólnie.

3. Jak papież świętował w Szwecji

Istotnej – pod względem teologicznym – odpowiedzi na pytanie, jak papież będzie obchodził pamiątkę reformacji, udzielił kardynał Kurt Koch, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan: nie pragmatycznie, tylko chrystocentrycznie [por. Lassiwe 2016], czyli „w duchu głębokiej wiary w ukrzyżowanego i zmartwychwstałego Chrystusa” [Lassiwe 2016; *Franziskus reist...* 2016]. Informację tę przekazały portale www.domradio.de i www.katholisch.de.

Lektura analizowanych tekstów niemieckich pokazuje, że wypowiedzi ukierunkowane na to, co świętował, oraz na to, jak świętował papież, są wyraźnie zbieżne. Już na podstawie przykładów przytaczanych w punktach 1 i 2 niniejszego artykułu możemy stwierdzić, że papież świętował *razem, wspólnie* z luteranami i *ekumenicznie*. Na www.kath.de przeczytamy m.in., że „w roku Lutra 2017 wszystkie działania ukierunkowane są na ekumenizm” [Barton 2016] i że jest to „rok premier i symbolicznych gestów” [Barton 2016; por.

też Stahlhofen 2016 na www.domradio.de]. Do gestów tych – oprócz samej obecności papieża w Lund – należy przykładowo zaliczyć:

a) jednakowy (niezależnie od wyznania) krój i kolor szat, jakie założyli celebransi inauguracyjnie obchody jubileuszu;

b) dobór celebransów: papież Franciszek (głowa Kościoła katolickiego), kardynał Kurt Koch, biskup Munib Younan (przewodniczący Światowej Federacji Luterskiej), biskup Martin Junge (sekretarz generalny Światowej Federacji Luterskiej); w prezbiterium miejsce zajęła również kobieta – Antje Jackelén, arcybiskup Luterskiej Kościoła Szwecji;

c) wspólną deklarację, podpisaną w Lund przez papieża Franciszka i przewodniczącego Światowej Federacji Luterskiej – biskupa Younana;

d) porozumienie o współpracy, m.in. w kwestiach dotyczących uchodźców i działań podejmowanych na rzecz krajów rozwijających się, podpisane podczas ekumenicznego nabożeństwa w Malmö przez katolicką Caritas Internationalis (organizację zrzeszającą instytucje Caritas działające w poszczególnych krajach) i jej luterski odpowiednik, Lutheran World Federation – World Service.

Do gestów „serdeczności i bliskości” [Stahlhofen 2016], które wprawdzie pozbawione są bezpośredniego związku z uroczystościami w Szwecji, ale na które portale zwracają uwagę, należą m.in.:

a) audiencja arcybiskup Antje Jackelén u papieża Franciszka w 2015 roku;

b) wspólna pielgrzymka biskupów katolickich i przedstawicieli Kościoła ewangelicko-luterskiego do Ziemi Świętej w ramach przygotowań do jubileuszu reformacji;

c) uhonorowanie katolickiego kardynała Karla Lehmana Medalem Marcina Lutera za zasługi dla rozwoju ekumenizmu w Niemczech (31 października 2016 roku, Berlin).

Dla autorów publikujących na niemieckich portalach ekumeniczny wymiar obchodów 500-lecia reformacji jest niewątpliwie okazją do refleksji nad ogólnym stanem ekumenizmu w Niemczech. Z jednej strony wyraża się radość z dotychczasowych postępów na tym polu, z drugiej dostrzega się ciągły niedosyt, jeśli chodzi o konkretne (słabo zdefiniowane) cele i efekty [por. Radej 2016]. Szczególnie boleśnie odczuwany jest brak „wspólnoty stołu”, czyli możliwości wspólnego przystępowania do Stołu Pańskiego [por. *Marx würdigt...* 2016].

Podobnie – z jednej strony – artykułuje się radość ze wspólnej deklaracji, podpisanej w Lund przez papieża Franciszka i biskupa Younana. Biskup Junge określił ją jako fantastyczną, kardynał Marx zaś powiedział, że „całym sercem” przyłącza się do słów o radosnym i pełnym nadziei „zaangażowaniu” i o „kon-

tynuowaniu na wszystkich płaszczyznach wspaniałej ekumenicznej drogi, która jest przed nami” (słowa te zawarte są w końcowej części oświadczenia) [cyt. za: *Marx würdigt...* 2016]. Z drugiej strony padają jednak stwierdzenia, że deklaracje i oświadczenia są jedynie kroplą w morzu wyzwania, przed którymi stoi ekumenizm. Z tej perspektywy jeszcze bardziej docenia się aktywność papieża Franciszka, jego spotkania i gesty, „wielkimi krokami” zmierzające w kierunku ekumenizmu żywego, praktykowanego. Z nieukrywaną sympatią popularyzuje się papieskie przesłanie: „Kwestie teologiczne między katolikami i protestantami pozostają trudne, ale jeśli chodzi o wspólną modlitwę i wspólnie świadczoną pomoc, to tu widzę wielkie pole do popisu” [Jansen 2016]. Tym samym w pozytywnym świetle przedstawia się fakt, że papież próbuje niwelować strach katolików przed innymi wyznaniem i religiami, ale i odwrotnie: strach wyznawców innych tradycji czy religii przed katolikami [por. Radej 2016].

Sporo miejsca portale niemieckie poświęcają ekumenicznej liturgii słowa (*Common Prayer*), opracowanej wspólnie przez Światową Federację Luterancką i Papieską Radę ds. Popierania Jedności Chrześcijan [por. Odendahl 2016; też Lassiwe 2016]. Aby przybliżyć czytelnikowi poszczególne jej części (dziękczynną, pokutną i ostatnią, trzecią – skierowaną na przyszłość), w jednym z artykułów wielokrotnie przytacza się wypowiedzi katolickiego teologa Wolfganga Thönissena, kierownika Instytutu Ekumenicznego im. Johanna Adama Möhlera w Paderborn [por. Odendahl 2016]. Thönissen wyjaśnia m.in., że nowa liturgia wyrasta ze wspólnego dokumentu teologów katolickich i luteranckich *Od konfliktu do komunii* (2013) oraz że jest spójna z dekretem o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* (Sobór Watykański II) [por. Odendahl 2016]. Liturgię tę po raz pierwszy sprawowano 31 października 2016 roku podczas spotkania w Lund, co również można zaliczyć do gestów, o których była mowa powyżej.

Badane portale polskie także – aczkolwiek w inny sposób – zwróciły uwagę na różne aspekty świętowania. Portal www.deon.pl skoncentrował się na aspekcie modlitewnym. Papież Franciszek swoją modlitwę rozpoczął słowami: „Duchu Święty, pomóż nam radować się z darów, jakie Kościół otrzymał przez reformację” i przypomniał, że Chrystus jest drogą, prawdą i życiem i to On obala mury podziałów. Po tych słowach zgromadzeni przekazali sobie znak przebaczenia i pokoju.

Portal www.opoka.org.pl podkreślił trzy istotne aspekty świętowania: dziękczynienie, pokutę i świadectwo. Uczestnicy jubileuszowych uroczystości w Szwecji najpierw dziękowali Bogu za dar słowa Bożego oraz za to, w jaki sposób przemawiało ono oraz nadal przemawia do Kościołów i do świata. Uroczystość miała też wymiar pokutny za utraconą jedność, a także za

ogromne cierpienia zadane zwykłym ludziom z powodu sporu teologicznego, podporządkowanego i zinstrumentalizowanego przez hegemonistyczne interesy polityczne. Wreszcie obchody rocznicy reformacji stały się impulsem do działania razem na rzecz najbardziej potrzebujących w dzisiejszym świecie, do obdarowywania innych ze względu na miłosierdzie, które jest w Chrystusie [por. Królak 2016].

Portal www.fronda.pl jest konsekwentny. Jeśli – z perspektywy katolików – nie było powodów do świętowania, to trudno mówić o sposobach. Skoro jednak takie wydarzenie się odbyło, to – według Tomasza Terlikowskiego – powinno ono mieć charakter nabożeństwa pokutnego skierowanego do obu stron, ponieważ obie strony ponoszą winę za rozłam w Kościele zachodnim [por. Terlikowski 2016].

4. Dlaczego reakcje są różne

W poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, dlaczego katolicy niemieccy i katolicy polscy odmiennie (a przynajmniej częściowo odmiennie) postrzegają udział papieża Franciszka w uroczystościach w Szwecji, należy uwzględnić specyfikę wyznaniową jednego i drugiego kraju.

W Niemczech luteranie i katolicy stanowią porównywalnie liczne wspólnoty wyznaniowe (katolicy: 28,9%, ewangelicy: 27,1%) [*Religionszugehörigkeiten in Deutschland...* 2016]. W Polsce natomiast katolicy stanowią ok. 86%, a protestanci 0,34% mieszkańców [Główny Urząd Statystyczny 2014: 193–194]. I choć historia kontaktów luteran i katolików jest porównywalnie długa w obu krajach (reformacja bardzo szybko dotarła do Polski), to ich intensywność była i jest zdecydowanie różna. Można w tym miejscu zaryzykować stwierdzenie, że w Polsce nie do końca upowszechnił się i utrwalił taki sposób myślenia i mówienia o wyznawcach innych tradycji chrześcijańskich, który odpowiadałby postrzeganiu ich jako „braci w wierze”.

Kościół katolicki w Polsce inaczej angażuje się w rozwój ekumenizmu niż Kościół katolicki w Niemczech, co w obu krajach odmiennie wpływa na kształtowanie świadomości religijnej wiernych. Dla przykładu zauważmy, że Kościół katolicki w Polsce nie jest członkiem Polskiej Rady Ekumenicznej (PRE), a w Niemczech Kościół katolicki (Konferencja Episkopatu Niemiec) już od 1974 roku jest członkiem porównywalnego do PRE zrzeszenia Arbeitsgemeinschaft Christlicher Kirchen in Deutschland (ACK). Co więcej, od 2013 roku przewodniczącym ACK jest biskup katolicki dr Karl-Heinz Wiesemann, i nie jest to pierwszy dostojnik katolicki pełniący tę funkcję [por. *Geschichte der ACK* 2018].

Hierarchowie obu wyznań w Niemczech: kardynał Reinhard Marx, przewodniczący Konferencji Episkopatu Niemiec, oraz biskup Heinrich Bedford-Strohm, przewodniczący Rady Kościoła Ewangelickiego w Niemczech, w dynamiczny, widoczny (w tym medialny) i autentyczny sposób angażują się w działalność ekumeniczną. Dla tygodnika „Die Zeit” napisali m.in. „W zsekularyzowanym i światopoglądowo pluralistycznym społeczeństwie, w którym wielu ludzi nie dostrzega różnicy między «katolicki» i «ewangelicki», musimy działać wspólnie” [Bedford-Strohm, Reinhard 2017]. Napisali również, że istnieje coś takiego jak „ekumenizm serc”. I trudno się z nimi nie zgodzić.

Sytuacja ewangelików w Polsce jest natomiast diametralnie różna. Jako mniejszość wyznaniowa są oni zdominowani przez katolicką większość, a ich rola w historii i współcześnie była i jest marginalizowana. Jednym z przykładów takiej marginalizacji były obchody 1050-lecia chrztu Polski (Gniezno, 14 kwietnia 2016 roku; Poznań, 15–16 kwietnia 2016 roku). Ewangeliccy hierarchowie wprawdzie uczestniczyli w uroczystościach jubileuszowych zorganizowanych przez Kościół katolicki, ale nie mieli wpływu na ich kształt. Innym przykładem marginalizacji było odrzucenie przez Sejm RP uchwały upamiętniającej jubileusz 500-lecia reformacji pod wpływem słów posłanki Anny Sierakowskiej: „Uważam, że radosne świętowanie wydarzeń, które podzieliły Kościół, to niedobry pomysł”. W odpowiedzi na to biskupi ewangeliccy w liście otwartym napisali: „Z rozczarowaniem przyjęliśmy przebieg debaty nad projektem uchwały upamiętniającej Jubileusz 500-lecia Reformacji, która miała miejsce podczas obrad Sejmu 14 grudnia 2017 roku” [cyt. za: Ostruszka 2017]. Warto w tym miejscu przypomnieć, że w 2016 roku Sejm RP i Senat RP w oddzielnych uchwałach ogłosili rok 2017 Rokiem 300-lecia Koronacji Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej.

Bibliografia

- Barton Kerstin (5 listopada 2016), *Reformation 2.0*, <http://www.kath-kommentar.de/2016/11/reformation-2-0/> [dostęp: 28 października 2017].
- Bedford-Strohm Heinrich, Marx Reinhard (2017), *Es gibt was zu feiern*, <https://www.zeit.de/2017/44/oekumene-reformationstag-katholiken-protestanten-einheit/komplettansicht> [dostęp: 4 czerwca 2018].
- Franziskus reist zum Reformationsjubiläum* (25 stycznia 2016), <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/franziskus-reist-zum-reformationsjubiläum> [dostęp: 30 maja 2018].

- Geschichte der ACK* (2018), <https://www.oekumene-ack.de/ueber-uns/geschichte/> [dostęp: 4 czerwca 2018].
- Główny Urząd Statystyczny (2014), *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa.
- Impressum* (2018), <https://kath.de/impressum> [dostęp: 30 maja 2018].
- Jansen Thomas (31 października 2016), *Der Papst über Protestanten, Reformation und Martin Luther. Ein Lob auf den evangelischen Pfarrer*, <https://www.domradio.de/themen/vatikan/2016-10-31/der-papst-ueber-protestanten-reformation-und-martin-luther> [dostęp: 30 maja 2018].
- Klenk Christian (2013), *Zustand und Zukunft katholischer Medien: Prämissen, Probleme, Prognosen*, LIT Verlag, Berlin.
- Królak Tomasz (27 października 2016), *500 lat Reformacji – czy jest co świętować?*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/pk201644_reformacja.html [dostęp: 30 maja 2018].
- Lassiwe Benjamin (25 stycznia 2016), *Franziskus setzt Schwerpunkt zur Reformation in Lund. Schweden statt Deutschland?*, <https://www.domradio.de/themen/papst-franziskus/2016-01-25/franziskus-setzt-schwerpunkt-zur-reformation-lund> [dostęp: 30 maja 2018].
- Marx würdigt Abendmahl-Erklärung* (1 listopada 2016), <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/marx-wurdigt-abendmahl-erklarung-von-lund> [dostęp: 30 maja 2018].
- O’Connell Gerard (22 lutego 2016), *Jak rozumieć udział papieża w rocznicy Reformacji?*, <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/komentarze/art,2335.jak-rozumiec-udzial-papieza-w-rocznicy-reformacji.html> [dostęp: 30 maja 2018].
- Odendahl Björn (21 stycznia 2016), *Danken und bedauern*, <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/danken-und-bedauern> [dostęp: 30 maja 2018].
- Ostruszka Łukasz (2017), *Odrzucając uchwałę dotyczącą jubileuszu reformacji, Sejm się skompromitował*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1731722,1-odrzucajac-uchwale-dotyczaca-jubileuszu-reformacji-sejm-sie-skompromitowal.read> [dostęp: 22 lipca 2018].
- Papst Franziskus würdigt Martin Luther. Aufruf zur Einheit* (31 października 2016), <https://www.domradio.de/themen/%C3%B6kumene/2016-10-31/papst-franziskus-wuerdigt-martin-luther> [dostęp: 30 maja 2018].
- Radej Alexander (25 listopada 2016), *Ziellose Ökumene?*, <http://www.kath-kommentar.de/2016/11/ziellose-oekumene/> [dostęp: 28 października 2018].
- Religionszugehörigkeit in Deutschland 2015* (2016), <https://fowid.de/meldung/religionszugehoerigkeiten-deutschland-2015> [dostęp: 4 czerwca 2018].
- [Schmid Waldemar] (2000), *Im Test mit der Technik und der Welt. Hörereindrücke: Dom Radio in Köln seit dem 11. Juni auf Sendung*, <https://www.domradio.de/nach->

richten/2000-08-25/hoereindruecke-domradio-koeln-seit-dem-11juni-auf-sendung [dostęp: 30 maja 2018].

Stahlhofen Stefanie (1 listopada 2016), *Gutes Klima beim gemeinsamen Reformationsgedenken in Schweden. Auch die Erzbischöfin fühlte sich pudelwohl mit dem Papst*, <https://www.domradio.de/themen/%C3%B6kumene/2016-11-01/gutes-klima-beim-gemeinsamen-reformationsgedenken-schweden> [dostęp: 30 maja 2018].

Terlikowski Tomasz P. (25 stycznia 2016), *Kolejna zaskakująca decyzja papieża. Świątowanie reformacji w Szwecji*, <http://www.frona.pl/a/terlikowski-kolejna-zaskakujaca-decyzja-papieza-swietowanie-reformacji-w-szwecji,64684.html> [dostęp: 30 maja 2018].

Über uns (2018a), <http://www.katholisch.de/uber-uns> [dostęp: 30 maja 2018].

Über uns (2018b), <https://www.domradio.de/service/uber-uns> [dostęp: 30 maja 2018].

Westendorff Julia (28 kwietnia 2017), *Was ist der Papst?*, <http://www.kath-kommentar.de/2017/04/was-ist-der-papst/> [dostęp: 28 października 2017].

Elżbieta Kucharska-Dreiß, Wiesław Przyczyna

The reactions of Catholics in Germany and Poland to the participation of Pope Francis in the commencement of the 500th anniversary of the Reformation in Sweden

Pope Francis' visit to Sweden and his participation in the inauguration of the 500th anniversary of the Reformation triggered numerous reactions, both among German and Polish Catholics. The paper is an attempt to compare these reactions based on texts posted on selected Catholic websites: www.katholisch.de, www.domradio.de, www.kath.de, www.opoka.org.pl, www.deon.pl and www.frona.pl. The analysis focuses on the following aspects: why the Pope went to Sweden; what and how he celebrated there. In general, German websites demonstrate largely similar stances and opinions formulated on the grounds of openness, kindness and mutual respect whereas opinions on Polish websites are clearly diverse: from liberal ones to the unambiguously conservative ones.

KEYWORDS: Reformation; jubilee; Pope Francis; reactions; Polish Catholics; German Catholics.

dr hab. Elżbieta Kucharska-Dreiß – Instytut Filologii Niemieckiej, Katedra Językoznawstwa Niemieckiego, Julius-Maximilians-Universität Würzburg; zainteresowania naukowe: komunikacja religijna, język religijny, językowy obraz Boga w tekstach homilii i kazań.

prof. dr hab. Wiesław Przychyna – Instytut Liturgiczny, Katedra Komunikacji Religijnej, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie; zainteresowania naukowe: teologia pastoralna, teologia homiletyczna, teologia liturgiczna, komunikacja religijna, język religijny.